

Оригинални научни рад

УДК: 316.74:323.1(=163.41)(497.115)

323.1(=163.61):271.222(497.11)(497.115)

81'27:323.1(=163.41)(497.115)

DOI: 10.5937/zrffp55-53727

РЕЛИГИЈА, ТРАДИЦИЈА И ЈЕЗИК КАО АСПЕКТИ ФОРМИРАЊА И ОЧУВАЊА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА ЖИТЕЉА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Радица Р. БОЈИЧИЋ¹

Ивана Д. ДЛЕКСИЋ²

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Економски факултет
Косовска Митровица (Србија)

¹ radica.bojicic@pr.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-4192-5646>

² ivana.vucinic@pr.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0003-3928-2677>

Примљен: 25. 9. 2024.
Прихваћен: 10. 3. 2025.

РЕЛИГИЈА, ТРАДИЦИЈА И ЈЕЗИК КАО АСПЕКТИ ФОРМИРАЊА И ОЧУВАЊА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА ЖИТЕЉА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Кључне речи:
национални
идентитет;
православци;
муслимани;
религија;
традиција;
језик;
Косово и Метохија.

Сажетак. Друштвеноекономским променама које обележавају живот у XXI веку и проузрокују нове културне обрасце који утичу на очување идентитета као процеса формирања, односно стицања идентитетске самосвести и препознатљивости, пркоси комплексност идентитета чија актуелност у последњих неколико година сведочи да поменути феномен нема карактеристику „превазиђене творевине прошлости”. Иако се религијска припадност често наводи као основни знак индивидуалног и групног самопрепознавања, традиција и језик као саставни делови културне баштине, који говоре о историји и постојаности једног народа, представљају аспекте чији се утицај на формирање идентитета не сме занемарити. С обзиром на то да територија Косова и Метохије није моноетничка и да је насељена припадницима различитих народа, религија и култура, у истраживању спроведеном за потребе овог рада учествовали су православци и муслимани, који су износили своје ставове о улози религије, традиције и језика у очувању националног идентитета. На основу резултата истраживања аутори су дали анализу значаја сва три, горе поменута аспекта, у формирању и очувању националног идентитета житеља Косова и Метохије.

Увод

Проучавање људског идентитета изузетно је битно у разумевању његове индивидуалности и ослања се на проналажење одговора на питање: „Ко сам ја?”. У условима све интензивнијег процеса глобализације, када колективна димензија личног идентитета бива замагљена, не сме се занемарити чињеница да је човек припадник заједнице, односно нације, у којој је историјским, верским, културним, вредносним и језичким везама повезан са осталим појединцима. Суштина бављења феноменом идентитета крије се у проучавању националне (етничке), религијске и културне припадности. Стојадиновић истиче да се ни лични, а ни колективни идентитет не формирају у празном простору, већ у једном специфичном социјално-културном миљеу, који је подложен протоку историјског времена (Стојадиновић, 2018, стр. 10). Зато се проучавање личног идентитета, пре свега, своди на проучавање националног идентитета, заједно са религијом, историјом и културом, који се истичу као суштинско обележје историјског развоја и постојања једног народа.

Милена Шљивић наводи да су српско светосавље, косовска митологија, ћирилично писмо и народна самоуправа били и остали основни аспекти српског националног идентитета (Шљивић, 2021, стр. 335). У том смислу, у овом раду истраживане су три димензије националног идентитета житеља на Косову и Метохији, конкретно православаца и муслимана, и то: религија, традиција (обичаји) и писмо. Мотив истраживања проистекао је из специфичности формирања и очувања националног идентитета житеља на простору Косова и Метохије, а последично и посебног положаја који, на овим простору, заузима религија, култура и писмо. Наиме, Сања Златановић тврди да се идентитет народа на косовскометохијској територији формира услед специфичних околности које се доводе у везу са аутономном покрајином (Златановић, 2011, стр. 80). С тим у вези, циљ рада јесте да укаже на учешће и допринос горепомнутих аспеката изградњи националног идентитета православаца и муслимана, у светлу актуелних збивања на Косову и Метохији.

Прејед лијераијуре

У проучавању националног идентитета Срба на Косову и Метохији, Милена Шљивић (2021) у први план истиче значај религије, традиције и историје. Наиме, она истиче да се национални идентитет Срба на овом простору „одузима” уништавањем верских објеката, али да овај народ карактерише снажна окренутост вери и религији (Шљивић, 2021, стр. 336). Снага верског идентитета на Косову и Метохији је евидентна, с обзиром на то да на овом простору живе људи различитих вероисповести и да се свако од њих бори за очување својих обележја. Александар Павловић (2016, стр. 320) указује на то да се борба за превласт над територијом Косова и Метохије у великој мери води кроз надметање верских обележја народа различитих вероисповести. С тим у вези, Милена Шљивић (2021, стр. 337) наводи да се, у овом случају, борба нација своди на религијске елементе, што указује на јачину утицаја религије на изградњу националног идентитета житеља на овом простору. Ђуро Бодрожић (2012, стр. 112), такође, наводи да су религија и веровања кључни чиниоци идентитета, истичући при томе значај светославља за разумевање српског идентитета. Вера је изузетно битна у формирању идентитета припадника исламске заједнице. Митра Рељић (2009, стр. 55–56) наводи да муслимани доживљавају вероисповест као одређујућу црту како појединца тако и етичке заједнице и посебно истиче да се њихова националност у највећој мери заснива на вери. Утемељење националног идентитета у вери, карактеристично за добар део исламизованих балканских Словена, Марија Тодорова (2006, стр. 337) објашњава тврдњом да се ислам или религија не могу посматрати као алтернативни облик националне свести, већ да су муслимани на Балкану, због немогућности прилагођавања националном кључу, у муслиманској сфери пронашли прихватљиву алтернативу за асимилацију. С тим у вези, Нада Радужић (2018, стр. 29) закључује да је религијска припадност људи на Балкану, више него било где у Европи, круцијални део њиховог идентитета, а будући да на том простору егзистирају различите конфесије, историја балканских земаља показује да је религија у суштини била главни чинилац диференцирања многобројних националних заједница.

С обзиром на то да је простор Косова и Метохије насељен народима различитих култура, питању националног идентитета треба пажљиво приступити и проучавати га у смислу језика, традиције, историје, народне ношње, традиционалне хране – који за своје припаднике напосто постоје и део су њих. Неретко се негирање националне традиције наводи као пут губитка националног идентитета. Тренутно се на подручју Косова и Метохије води борба за опстанак српске традиције кроз јачање културног идентитета Срба који су са ових простора. „Српски национални идентитет је вековима чуван управо кроз свест српског народа о косовским жртвама, о кнезу Лазару, о Милошу Обилићу, о најлепшим српским светињама попут Грачанице, Дечана,

Пећке патријаршије, Бањске и других” (Шљивић, 2021, стр. 337). Управо је црква преносила освештану традицију у све делове српског народа и на тај начин, кроз очување истих верских и националних – државних традиција немањихке државе, развила свест о истоветности судбине свих делова српског народа. „А у средишту свега, укупне црквено-народне традиције, као чворишна тачка националног идентитета, стоји епска слика Косовског боја, најдрагоценије благо српског народа” (Бодрожић, 2012, стр. 123). Готово исто као у случају српске традиције, Нина Аксић (2020, стр. 591) наводи да се наслеђена традиција код муслимана, полако али сигурно, потискује како на државном тако и на локалном нивоу, а све са циљем обликовања новог културног идентитета. Међутим, Есад Џуџевић (2012, стр. 156) наводи да је утицај културних особености припадника муслиманске вероисповести најјачи у верском смислу, односно да су се верски исламски обичаји током времена мењали и дограђивали, али да су своја основна обележја задржали све до данашњих дана. Елементи традиционалне културе, оне која је „живела” до Другог светског рата, попут одевања, игара, музике, народне ношње, верских и друштвених празника, очувани су од стране исламске заједнице на Косову и Метохији, али се могу уочити разлике, пре свега, по масовности и начину препознавања. Митра Рељић (2009, стр. 62) истиче да исламизоване словенске групе на Косову и Метохији, мање или више свесно, доживљавају идентитет као процес формирања заједничког колективног памћења и свега другог што га чини посебним у оквиру, пре свега, географског, историјског и социокултурног простора. Чини се да је косовска митологија и историја постала историјска судбина народа на Косову и Метохији, јер је пресудно одређивала свенародно понашање у кључним моментима славне историје; у то име наша је дужност да је се сећамо и да је никада не заборавимо. „Ако се том народу, као што се више пута хтело, из његове историјске свести силом избаци предање о Косову, то неће више бити исти народ. Он ће остати духовни богаљ” (Самарџић, 1990, стр. 30).

Многи аутори истичу да је језик кључна одредница нације и да се национално питање своди на језичко; међутим, Момчило Суботић (2011, стр. 4) тврди да је овакав став оправдан у ставовима оних који сматрају да је национални идентитет детерминисан рађањем, односно језиком, али да се на Балкану одступа од овог језичког принципа и да је подела на нације извршена по верском опредељењу. Ранко Бугарски (2001, стр. 86–87), анализирајући удео језика у обликовању националне свести, утврђује да у теоријској равни нема никакве корелације између наведена два појма, јер у дефиницију једног језика не улази захтев да се њиме мора служити само једна нација, нити се нација дефинише као групација која се служи само једним језиком. Иако није увек довољан критеријум за оцену припадности одређеној нацији, језик представља један од кључних и неодвојивих аспеката националног идентитета. Питање проучавања језика и националног идентитета, али и писама

која се користе, посебно је интересно на простору Косова и Метохије, јер, како Митра Рељић (2009, стр. 59) наводи, реч је о етнолингвистичким групама које најчешће потврђују да се језик последњи „предаје”. Наиме, на поменутој територији у употреби су два писма: ћирилица и латиница. Павле Ивић (2001, стр. 239) истиче да су Срби једна од ретких двоазбучних нација у свету, али и да је ћирилица њихово традиционално писмо и једно од основних националних обележја, док је латиница новија тековина, али већ чврсто одомаћена и потпуно своја. Иако су муслимани, као формирана бошњачка нација, упоредо са распадом Југославије кренули „у потрагу за својом државом”, а последично и за својим језиком, пут потраге заснивао се на променама већ постојећег језика (Рељић, 2009, стр. 58). У том смислу, Бранимир Стојковић (2008, стр. 121) истиче да ако језик и није играо одлучујућу улогу при настанку првих националних држава, његова улога у јачању њихове културе и посредно политичке целовитости се никако не сме потценити. Када је реч о језичкој самоидентификацији муслимана на простору Косова и Метохије, неоспорно је примарно место које заузима српски језик. Чињеница је да под утицајем медија и интензивне употребе енглеског језика долази до језичке глобализације која резултира одступањем од норми српског језика и њиховом заменом нормама енглеског језика. С тим у вези, Марија Боранијашевић (2021, стр. 232) указује на опасност губитка природног израза и јединствености српског језика, а посебно ћирилице као националног и званичног писма у Републици Србији, која, како наводи поменути аутор, све ређе представља први избор младих. Језик учествује у формирању националног идентитета, али је његова улога у очувању истог на примарном месту.

Национални идентитет народа на Косову и Метохији је сложен феномен, у сваком случају, вредан проучавања, који у условима истицања опасности од губитка јача потребу његовог очувања.

Методологија истраживања

У процесу истраживања, спроведеном у периоду од јуна до августа 2022. године, на простору Косова и Метохије, учествовало је 286 испитаника. Истраживање је реализовано путем анкетирања кроз упитник који је дизајниран и дистрибуиран посебно припадницима муслиманске и посебно припадницима православне вероисповести. Оба упитника садржала су по 57 питања, од којих је првих 8 обухватало основне податке о испитаницима, пол, године старости, брачни статус, општину у којој живе, ниво образовања, радни статус, просечну висину примања домаћинства. Остала питања у упитницима разврстана су према истраживаним аспектима националног идентитета, и то: религији, култури и писму, у три групе. Прва група питања у вези је са религијом, те се као таква односи на ставове

испитаника о вероисповести којој припадају и садржи питања која приказују однос испитаника према вери, учесталост и основне мотиве одласка у храм своје вере, учесталост поста, став испитаника о учешћу религије у формирању националног идентитета, као и мишљење да ли се и из којег разлога осећају посебно као припадници одређене вероисповести. Друга група питања усмерена је на испитивање ставова испитаника о култури као аспекту националног идентитета народа на Косову и Метохији, доприносу различитих активности и догађаја у подручју културе очувању традиције, доминантној врсти културне баштине и најодговорнијим субјектима за развој културног идентитета. Трећа група питања у вези је са писмом и обухвата ставове испитаника о употреби латиничног и ћириличног писма у службеној и приватној комуникацији, доменима и разлозима употребе латиничног писма, ширењу употребе ћирилице на интернету, факторима формирања језичког идентитета и улози очувања матерњег језика као гаранције опстанка на простору Косова и Метохије.

У наставку, методологија рада усмерена је на преглед литературе и кроз метод компарације извршена је упоредна анализа добијених резултата и досадашњих истраживања о основним аспектима националног идентитета. За обраду података коришћен је програм *IBM SPSS Statistics-version 26*. У поменутом програму рађена је дескриптивна статистика, кростабулација, Кронбахов α коефицијент, Колмогоров–Смирнов тест и Пирсонов коефицијент корелације.

С обзиром на то да је истраживање усмерено на национални идентитет народа на простору Косова и Метохије, рад није ослобођен недоречености услед низа друштвенополитичких околности које се брзо смењују и на тај начин обликују свакодневницу људи на том простору.

Резултати истраживања

Ликертова петостепена скала, од 1 – уопште се не слажем до 5 – у потпуности се слажем, коришћена је како би се утврдили ставови испитаника о доприносу вере и религијских осећања у обликовању националног идентитета, очувању традиције и обичаја, као и о употреби, лакоћи писања и читања, универзалности и корисности ћириличног и латиничног писма. Добијене вредности Кронбаховог α коефицијента кретале су се у распону од 0,794 до 0,908, што показује високу поузданост коришћених скала.

У анкетирању се, од поменутих 286 испитаника са територије Косова и Метохије, њих 190 (66,4%) изјаснило да припада православној вероисповести, 94 (32,9%) муслиманској вероисповести и 2 (0,7%) да не припада ниједној вероисповести. Истраживањем је обухваћен приближно исти број испитаника мушког 145 (50,7%) и женског пола 141 (49,3%). У односу на број година највећи број испитаника је старости од 18 до 28 година (33,2%) док

Религија, традиција и језик као аспекти формирања и очувања националној идентитету житеља Косова и Метохије

најмањи број чине испитаници старији од 60 година (2,4%). Евидентно је доминантно учешће испитаника који су у радном односу (58,8%), највише запослених на одређено време (30,3%). Најмање је процентуално учешће предузетника и износи свега 1,7%.

Истраживањем су обухваћене општине на северу и југу Косова и Метохије, и то у четири округа: косовскомитровички округ (општине: Косовска Митровица, Звечан, Лепосавић, Зубин Поток и Вучитрн), косовскопоморавски округ (општине: Косовска Каменица, Ново Брдо, Витина, Ђиљане и Ранилуг), косовски округ (општине: Приштина, Обилић, Грачаница, Штрпце и Липљан) и пећки округ (општина: Пећ). Највише испитаника обе вероисповести је из косовскомитровичког округа у којем Срби чине већинско становништво, конкретно из Лепосавића (52 православаца, 37 муслимана), Косовске Митровице (28 православаца, 31 муслиман), Звечана (25 православаца, 13 муслимана), Зубиног Потока (18 православаца) и Грачанице (17 православаца, 9 муслимана), док знатно мањи број испитаника долази из општине Обилић (2 православца), Партеш и Клокот (по 3 православаца), Витина и Приштина (по 6 православаца). У истраживању су учествовали испитаници муслиманске вероисповести из две општине јужно од реке Ибар, и то из Грачанице 9 муслимана и из Вучитрне 4 муслимана.

Табела 1. Структура узорка према вероисповести, полу, годинама старости, радном статусу³

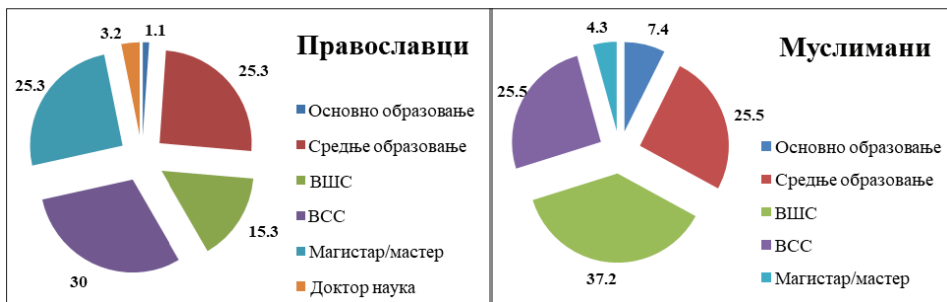
Број испитаника		Пол		Старост					Радни статус ⁴				
		Мушки	Женски	18-28	29-39	40-50	51-60	61 и више	БЗ	ЗОВ	ЗНВ	ПР	ПН
Православци	N	85	105	75	49	41	22	3	68	57	55	3	7
	%	44,7	55,3	29,5	25,8	21,6	11,6	1,6	35,8	30,0	28,9	1,6	3,7
Муслимани	N	59	35	19	35	26	10	4	33	29	26	1	5
	%	62,8	37,2	20,2	37,2	27,7	10,6	4,3	35,1	30,9	27,7	1,1	5,3
НИВ ⁵	N	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0
	%	50,0	50,0	50,0	50,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	50,0	0,0

³ Истраживање спроведено од стране аутора.

⁴ БЗ – без запослења; ЗОВ – запослен/а на одређено време; ЗНВ – запослен/а на одређено време; ПР – предузетник (власник сопственог бизниса); ПН – пензионер.

⁵ НИВ – испитаници који су се изјаснили да не припадају ниједној вероисповести.

Постоји евидентна разлика када је у питању ниво образовања између православаца, код којих доминира учешће факултетски образованих испитаника (30%) и магистара, односно мастера (25,3%), у односу на муслимане, код којих је већина са вишом (високом) струковном школом (37,2%), док је најмање магистара/мастера (4,3%). Доминантно учешће радно ангажованих муслимана, али и оних са високим нивоом образовања, указује на то да муслимани, иако чине националну мањину на овим просторима, остварују подједнака права на пољу образовања и запослености са већинским српским народом.

Графикон 1. Структура узорка према нивоу образовања⁶

Посматрајући просечну висину примања испитаника и статус запослених (запослени на одређено или неодређено време), уочавамо приближно једнаку структуру између православаца и муслимана. Наиме, више од једне трећине муслимана остварује примања у износу од 40.000 до 60.000 динара (33,0%), и то већина запослених на неодређено време (33,3%), док у случају православаца више од једне петине остварује приходе у истом распону (23,3%), али за разлику од муслимана, доминира учешће запослених на одређено радно време (17,4%). С обзиром на то да је образовна структура испитаника повољна, потпуно је оправдано и очекивано да већина њих остварује зараду изнад минималне нето зараде у Републици Србији (35.414,72). Најмањи број анкетираних православаца има приходе од 60.000 до 80.000 динара (4,2%), а муслимана (2,1%) до 20.000 динара. Претпоставка аутора да у урбаним срединама доминирају породице које броје мањи број чланова, овим истраживањем је потврђена, с обзиром на то да је доминантно учешће испитаника чију породицу чини 3–4 члана (57,4% православици, 52,1% муслимани), а који долазе из општинских центара, и то: Лепосавића, Косовске Митровице и Звечана.

Аутори полазе од претпоставке да је однос појединца према вери, односно религији изузетно битан у формирању националног идентитета.

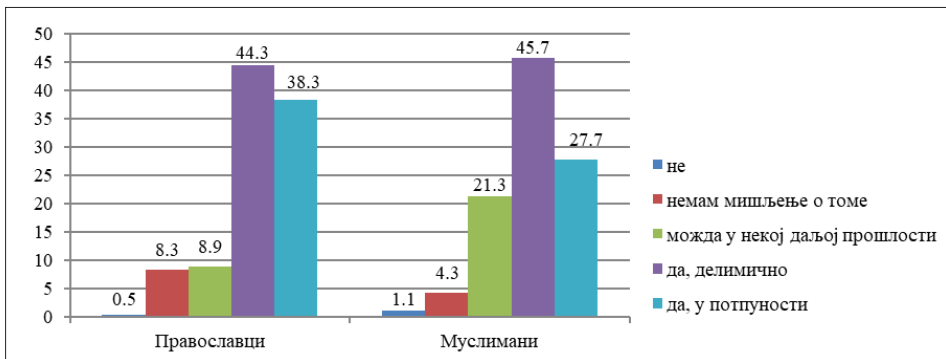
⁶ Истраживање спроведено од стране аутора.

У том смислу, испитаницима је постављено следеће питање: „Да ли се слажете да треба веровати у Бога (Исуса Христа/Алаха)?”, а став испитаника православне и муслиманске вероисповести је скоро изједначен, тако 63% православаца и 54,3% муслимана истиче да се у потпуности слаже са наведеном констатацијом, нешто мањи број православаца (32,8%) и муслимана (44,7%) наводи да се слаже да треба веровати у Бога, а свега 0,5% припадника православне вероисповести се не слаже са наведеном констатацијом, док ниједан припадник муслиманске вероисповести није исказао одричан став. Истраживање је показало да је већина испитаника обе вероисповести религиозна, односно 66,1% православаца и 69,1% муслимана, на питање „Како описујете Ваш однос према религији?“, навело је да су религиозни и да прихватају све што њихова вера учи, док се 31,3% припадника православне и 28,7% припадника муслиманске вероисповести изјаснило као религиозни, али не прихватају све што њихова вера учи. Поређења ради, у истраживању Хришћанског културног центра спроведеном 2010. године, у Републици Србији се 77,9% испитаника изјаснило као религиозно, док се у Црној Гори 87,6% испитаника изјаснило као религиозно (Бакрач, 2012, стр. 147). Сличности у погледу самопроцене религиозности у Републици Србији и Црној Гори, заједно са резултатима овог истраживања који се односе на простор Косова и Метохије, потврђују став Ђура Бодрожића да су Срби вековима управо у религији проналазили снагу да превазиђу препреке које су сусретали на путу очувања свог идентитета (Бодрожић, 2014, стр. 39). Све наведено указује на потврду претпоставке аутора да је религија била и остала неизоставан аспект формирања националног идентитета.

Унакрсном анализом питања места из којег долазе испитаници и учесталости одласка у верске храмове (цркву и џамију) код православаца и муслимана, евидентно је да највећи број испитаника посећује познатије верске објекте и долазе из већих општинских центара, попут Лепосавића, Косовске Митровице, Звечана, Зубиног Потока и Грачанице. Највећи проценат православаца у цркву одлази ради молитве и истицања унутрашњег мира (89,1%), док је најмањи број оних који одлазе у цркву зато што то од њих захтевају родитељи или неко из породице (2,1%). Скоро идентичне вредности потврђене су и код припадника муслиманске вероисповести, јер је највећа концентрација испитаника који одлазе у џамију у општинским центрима, конкретно у Лепосавићу и Косовској Митровици. Молитва и стицање унутрашњег мира је разлог због којег већина муслимана (88,3%) одлази у џамију, док је, као и код православаца, најмањи проценат оних који у џамију одлазе зато што то од њих захтевају чланови породице (4,3%). Занимљиво је, а уједно и охрабрујуће, то што нико од анкетираних испитаника обе вероисповести није навео да у верски храм одлази због друштва.

Испитаницима православне вероисповести постављено је питање „Колико често идете на литургију?“, на које је готово трећина православаца

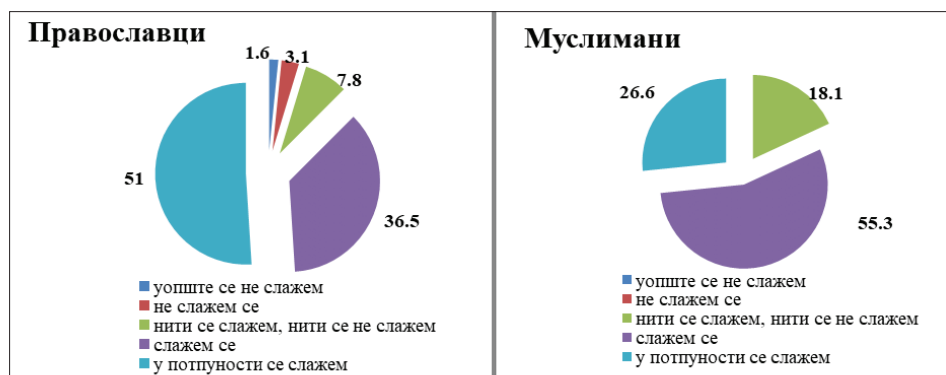
одговорила да на литургију одлази искључиво у данима великих празника (Божиха, Васкрса, Крсне славе) (29,2%). На питање „Да ли клањате намаз?“, већина муслимана одговорила је да бар једном недељно одлази на богослужење (27,7%). На основу оваквих резултата стиче се утисак да припадници муслиманске вероисповести чешће одлазе на молитву, што свакако треба узети са одређеном дозом резерве јер православци имају два позива на молитву у току дана (јутарњу и вечерњу), док муслимани имају чак пет позива дневно. Поређења ради, најмањи проценат православца – 3,1% никада не одлази на литургију, док код испитаника муслиманске вероисповести 18,1% анкетираних, никада не клања намаз, што је последица учешћа жена које у исламској религији имају специфичан положај када је у питању одлазак у џамију и молитва. Испитаници су износили и свој став о томе колико често посте. Више од половине испитаника православне вероисповести пости неколико пута годишње, односно само Бадњи дан, Крстовдан, Велики петак (51,6%), док готово једнак број православца пости по недељу дана у великим постовима (19,8%) и сва четири велика поста у години (19,3%). Код муслимана приближно је исти број оних који често (45,7%) и оних који редовно посте месец Рамазан (39,4%). Резултати неоспорно показују да су православци ревносни; међутим, чини се да су муслимани ревноснији у придржавању заповести и правила вере.

Графикон 2. Мишљење испитаника о религији као кључном елементу изградње националног идентитета⁷

Скоро уједначен проценат православца (44,3%) и муслимана (45,7%), религију делимично сматрају кључним елементом изградње националног идентитета. Међутим, прилично већи број православца (38,3%) у односу на муслимане (27,7%) износи сигурнији став и поверење у формирању идентитета у потпуности придаје религији.

⁷ Истраживање спроведено од стране аутора.

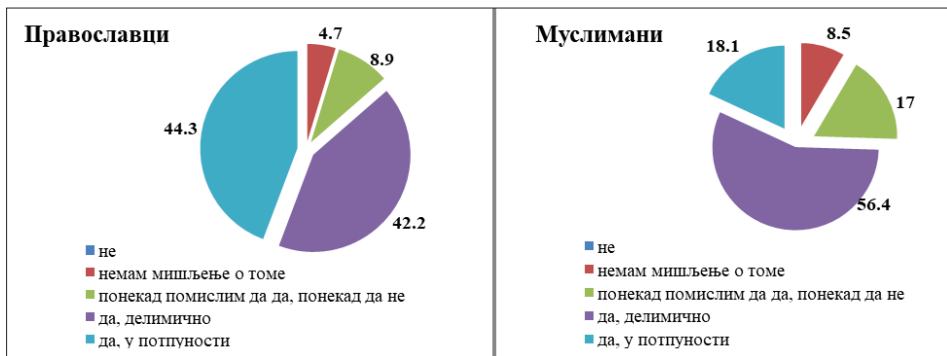
Графикон 3. Став испитаника о питању „Моја је вера део мог идентитета”⁸

Више од половине православаца (51%) веру у потпуности доживљава као део сопственог идентитета, док се скоро исти број муслимана слаже са констатацијом да је вера део њиховог идентитета (55,3%). Поређења ради, у односу на православце, нико од анкетираних муслимана није исказао негативан став по наведеном питању. Такође, испитиван је став православаца и муслимана о томе да ли религијска осећања имају пресудну улогу у обликовању националног идентитета. Разликују се ставови испитаника, тако се 38% православаца у потпуности слаже да религијска осећања имају пресудну улогу у обликовању националног идентитета, док се код муслимана четвртина испитаника (20,2%) у потпуности слаже са наведеном констатацијом. Већи број испитаника муслиманске вероисповести (33%), у односу на православце (18,2%), нити се слаже нити се не слаже са тврдњом да су религијска осећања пресудна у обликовању националног идентитета.

Испитаницима је постављено следеће питање: „Да ли су обичаји и традиција на простору Косова и Метохије у довољној мери очувани и одржани до данашњих дана?”, а ставови анкетираних су приближно уједначени, те тако скоро половина испитаника православне вероисповести сматра да су делимично очувани (43,8%), док више од половине испитаника муслиманске вероисповести сматра да су у неким местима очувани, а у неким не (66%). Посматрајући на нивоу породице, већина анкетираних муслимана (39,4%) наводи да се њихова породица делимично придржава свих обичаја које су наследили од својих предака, и то су у већини случајева верски обичаји који се везују за највеће муслиманске празнике, док као ишчезле наводе оне који се везују за свадбена весела у погледу трајања и организације, облачење, трпезу, улогу и понашање невесте у кући, однос млађих и старијих генерација, положај жене. Узрок наведених промена треба тражити у друштвеноекономским променама на глобалном нивоу, чији се утицај

⁸ Истраживање спроведено од стране аутора.

прелива на локални ниво и тиме ствара нови културни образац. На страни анкетираних православца ситуација је другачија, па скоро половина њих (46,4%) наводи да се њихова породица у потпуности придржава свих наслеђених обичаја, док изразито мали број њих (0,5%) истиче да се уопште не придржавају верских обичаја. За разлику од муслимана, православци као ишчезле обичаје најчешће наводе оне који се везују за верске празнике, попут трпезе на поду за Бадње вече, посне трпезе за славу средом и петком, обележавање празника Свети Оци и Материце, обележавање малог Божића, Покладе, кићења куће за Ђурђевдан и слично.

Графикон 4. Став испитаника о питању „Да ли мислите да се културни идентитет једног народа заснива на његовој баштини?“⁹

Испитаници обе вероисповести, и то 44,3% православца који се у потпуности слажу и 56,4% муслимана који се делимично слажу, сматрају да се културни идентитет једног народа заснива на његовој баштини. Да култура не сме бити занемарљив аспект у формирању идентитета потврђују испитаници обе вероисповести, тако што нико од анкетираних православца и муслимана није исказао одричан став по питању учешћа културне баштине у обликовању културног идентитета.

Више од половине испитаника православне (57,3%) и муслиманске (51,1%) вероисповести сматра да је непокретна културна баштина (културно-историјски објекти; културно-историјске целине, локалитети, подручја) доминантна на простору Косова и Метохије, потом нематеријална културна баштина (језик, обичаји, занати, вештине) коју је као доминантну навело 37% православца и 43,6% муслимана, док су дела ликовне и примењене уметности, рукописи, књиге и опипљиви симболи најмање заступљени. Овакви резултати су потпуно очекивани, јер простор Косова и Метохија одликује богато културно историјско наслеђе о којем сведоче бројни историјски

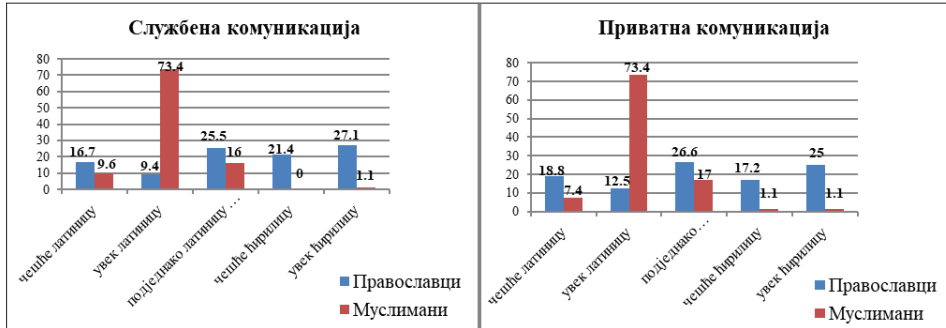
⁹ Истраживање спроведено од стране аутора.

позната подручја и локалитети, као што су Газиместан, Призрен – царски град, Косово Поље, али и споменици културе, међу којима су четири српске средњовековне светиње – Црква Богородице Љевишке у Призрену и манастири Пећка патријаршија, Високи Дечани и Грачаница, уписане на Листу светске баштине Унеска.

Ранко Бугарски је давне 1991. године указао на повезаност идентитета и језика, наводећи да „одређеном идентитету често одговара и такав језички идентитет, на пример, уз национални идентитет иде и национални језик, уз локалну димензију идентитета иде и локални или регионални дијалект и слично” (Бугарски, 1991, стр. 6). Међутим, деценију касније, он региструје немали број оних код којих из националног имена не следи обавезно и очекивано име матерњег језика, односно, констатује да национално опредељени Мађар као матерњи језик може сматрати српски језик, а да се матерњи корисник српског језика национално може изјаснити као Влах, Ром, Бошњак (Бугарски, 2005, стр. 103–114). У том смислу, испитиван је став о српском језику као њиховом матерњем језику и готово сви анкетирани православци навели су да се у потпуности слажу да је српски језик њихов матерњи језик (95,3%), док је мањи проценат муслимана имао исти став (67,0%). У идентификацији Срба српски језик се подразумева, док се муслимани често декларишу као бошњачко-муслиманска заједница и последично велики број њих бошњачки језик, код Бошњака познат и као босански, наводи као матерњи. Такође, испитаницима је постављено питање: „Оцените да ли етнолингвистичке групе на Косову и Метохији потврђују да се језик последњи предаје”, на које је 55,2% православаца имало потврдан одговор, док већина муслимана, 46,8%, такође, потврђује наведени став. Нешто несигурнији став уочен код муслимана може се оправдати чињеницом да је реч о добром делу исламизованих балканских Словена, који су тежили стварању своје нације и самим тим свог језика; зато се велики број њих данас декларише као Бошњаци и као свој матерњи језик наводе бошњачки.

Да је језик, поред религије и културе, саставни део идентитета народа на Косову и Метохији, потврђују ставови испитаника о последицама губитка матерњег језика. Питање губитка матерњег језика народа на Косову и Метохији, код 58,3% православаца означио би потпун нестанак заједнице, док је губитак језика за муслимане нешто мало мање значајан, јер је 50% става да би то делимично утицало на нестанак њихове заједнице. Последично, 54,2% испитаника православне вероисповести језик у потпуности доживљава као гаранцију опстанка народа на Косову и Метохији, док упола мање, чак 27,7% испитаника муслиманске вероисповести, у потпуности језик доживљава као гаранцију опстанка. За већину муслимана гаранцију опстанка на поменутом простору представља мир, стабилност, нормални услови за живот, запослење, безбедност,останак људи, јединство, што се може оправдати друштвенополитичком ситуацијом на Косову и Метохији,

с једне стране, и, с друге стране, статусом мањинске заједнице који имају муслимани на овом простору.

Графикон 5. Употреба ћириличног и латиничног писма у службеној и приватној комуникацији од стране православаца и муслимана¹⁰

Међу муслиманима доминира употреба латинице и у приватној и службеној комуникацији, док су православци усмеренији на употребу ћирилице у поменутим ситуацијама. Када је у питању однос пола и писма које се користи, код муслимана нису уочене веће разлике између мушкараца и жена, док су код православаца уочене разлике у смислу да су жене те које у службеној и приватној комуникацији увек користе ћирилично писмо за разлику од мушкараца који радије бирају латиницу или подједнако и латиницу и ћирилицу у оба случаја. Оправдање можда треба тражити у томе да су жене те које су посвећене очувању традиције и система вредности у породици, притом, највише времена проводе са децом и самим тим учествују у њиховим школским активностима у којима доминира ћирилично писмо. Битне разлике уочене су у погледу старосне структуре. Наиме, већина православаца старости између 18 и 28 година (31,6%) у службеној комуникацији увек користи латинично писмо, док иста старосна група у приватној комуникацији користи подједнако и латинично и ћирилично писмо (28,9%). Овакви резултати су очекивани, с обзиром на то да је реч о групи која је још увек у образовном процесу што условљава доминантну употребу ћирилице у службеној комуникацији, док у приватној посредством друштвених медија и интернета, евидентно учешће латинице условљава подједнаку употребу оба писма. У погледу старосне структуре и употребе писма код муслимана, занимљиво је да су се испитаници који имају 61 и више година изјаснили да у службеној и приватној комуникацији увек користе ћирилицу или подједнако латиницу и ћирилицу, што је свакако последица очувања традиције и језичких образаца.

¹⁰ Истраживање спроведено од стране аутора.

Дискусија

Да ли и у којој мери ставови и мишљења испитаника о аспектима националног идентитета директно зависе од пола, узраста, нивоа образовања, радног односа, али и од броја чланова домаћинства и места становања, биле су предмет корелационе анализе. У ту сврху је за сваку варијаблу понаособ рађен Колмогоров–Смирнов тест нормалности.

Статистички значајна веза, код припадника муслиманске вероисповести, постоји између варијабли које се односе на број чланова домаћинства у којем испитаници живе и тога да ли се слажу са тим да треба веровати у Бога ($p = 0,039$), док Пирсонов коефицијент показује незнатну позитивну везу ($p = 0,213$), што значи да испитаници који живе у породицама са више чланова имају сигурнији став када је у питању вера у Бога. Реч је о вишечланим породицама концентрисаним у руралним подручјима општине Лепосавић, у којима се свест о важности вере и религије гради кроз колективни, односно породични идентитет. То додатно потврђују и испитаници који наводе да су родитељи и најужа породица (77,7%) највише утицали на изградњу њиховог односа према вери. До сличних резултата дошао је и Александар Павловић (2016, стр. 320), који наводи да су управо вера и окренутост религији у данашњим временима на Косову и Метохији још већи управо због осећаја припадности кроз јачање колективног националног идентитета. Између варијабли која се односи на пол испитаника и варијабле која подразумева одласак у храм (цркву/џамију), код испитаника муслиманске вероисповести постоји изузетно статистички значајан однос ($p = 0,000$), са коефицијентом корелације ($p = -0,701$), који означава средње јаку али негативну везу између поменутих варијабли. Наведени резултати показују да се учесталост одласка у џамију разликује код мушкараца и жена. Наиме, већина анкетираних муслиманки је свега неколико пута посетила џамију, док већина муслимана бар једном недељно посећује храм. У исламској религији позив на богослужење упућен је само мушкарцима, док је женама дозвољено да само у одређеним ситуацијама посећују џамију. Код припадника православне вероисповести не постоји статистички значајан однос између пола и одласка у цркву, што се може објаснити чињеницом да учењем у православној религији не постоје разлике по питању одласка мушкараца и жена у храм. Код испитаника православне вероисповести уочен је статистички значајан однос између варијабли које се односе на године старости и питања одласка у храм (цркву/џамију) ($p = 0,014$), док Пирсонов коефицијент ($p = 0,176$) указује на незнатну позитивну везу између посматраних варијабли. Већина испитаника старијих од 40 година живи у градским срединама попут Лепосавића, Зубиног Потока, Косовске Митровице, Звечана и Грачанице, чешће посећују храмове и кроз доследност учењу своје вере, чувају вековима стар идентитет. Наведени резултати потврђују

значај и повезаност религије и идентитета, али и резултате претходних истраживања, конкретно Милене Шљивић (2021, стр. 337), која наводи да се српски национални идентитет вековима чува кроз свест српског народа о најлепшим српским светињама попут Грачанице, Бањске, Дечана.

„Основни мотив који је толико људе вратио у цркву само је условно био религијске природе” (Шљивић, 2021, стр. 338). Посматрајући учесталост одласка у храм и пост као мерило придржавања заповестима, аутори истичу да су у том погледу муслимани доследнији свом верском учењу, јер чешће одлазе у џамију и посте месец Рамазан у односу на православце код којих је већина изнела став да пости свега неколико пута годишње. У погледу вере као дела идентитета, православци су изнели сигурнији став у односу на муслимане код којих приближно једна четвртина чак има неутралан став, што ауторе упућује на то да мотив који је људе вратио у цркву траже на страни угрожености идентитета житеља на Косову и Метохији, чиме су додатно потврђени већ изнети ставови Милене Шљивић, али и ранија истраживања Александра Павловића (2016, стр. 320) да се у Србији управо угроженост националног идентитета наводи као разлог поновног окретања цркви и православљу.

Табела 2. Веза између религије као кључног елемента у изградњи националног идентитета житеља Косова и Метохије и учесталости одласка у храм, као и на богослужења¹¹

Варијабле		Да ли идете у храм (цркву/џамију)?	Да ли одлазите на Литургију/клањате Намаз?
Мишљење о религији као кључном елементу изградње националног идентитета житеља Косова и Метохије			
Православци	Sig. (2-tailed) p	0,024	0,000
	Pearson corr. ρ	0,163	0,336
Муслимани	Sig. (2-tailed) p	0,006	0,002
	Pearson corr. ρ	0,282	0,322

Приказани резултати показују да одлазак у храм и на богослужења, код православца и муслимана, неоспорно утичу на свест испитаника о повезаности религије и идентитета и евидентно истичу значај религије као високопозициониране на лествици фактора у изградњи идентитета, што је супротно наводима Митре Рељић (2009, стр. 59), која истиче да етнолингвистичке групе на Косову и Метохији не представљају добре примере на вери заснованих идентитета.

„Религијска осећања имају пресудну улогу када је реч о обликовању националног идентитета” (Смит, 2010, стр. 25). Постоји изузетно статистички значајна корелација између варијабли које се односе на доживљај вере као

¹¹ Истраживање спроведено од стране аутора.

дела идентитета и улоге религијских осећања у обликовању националног идентитета ($p = 0,000$), са Пирсоновим коефицијентом позитивне корелације средње јачине код православца ($p = 0,615$) и нешто слабије позитивне везе код муслимана ($p = 0,467$). Несигурнији став у погледу улоге религијских осећања у обликовању националног идентитета изнели су припадници муслиманске вероисповести. Православци који наводе да су религиозни препознају и истичу значај повезаности религије и идентитета и уједно потврђују став Милене Шљивић (2021, стр. 338) да је религија управо онај елемент који је одржао Србе као националну групу на овим просторима и да се кроз религију доказује постојаност српске нације. С друге стране, религиозни муслимани, иако у мањој мери, ипак препознају значај религије и религијских осећања у процесу формирања националног идентитета, али чини се да своју религиозност исказују одласком у џамију, постом и учешћем у богослужењу. Овакви резултати за православце нису охрабрујући и упућују на питање које сваки православца треба да постави самом себи: Да ли веру данас више имамо на језику него у срцу?

Саша Марковић (2006, стр. 248) наводи да је народна традиција, као идеалистичка тежња за истином, тежња са правдом и способност пожртвовања која не познаје границе, нудила добар основ одређења идентитета. Када је реч о територији Косова и Метохије, Милена Шљивић (2021, стр. 336) полази од идеје занемаривања и негирања традиције на том простору. Између варијабли које се односе на мишљење о очувању обичаја и традиције на Косову и Метохији и придржавања наслеђеним обичајима, постоји веома високо статистички значајна веза, код испитаника обе вероисповести ($p = 0,000$), са Пирсоновим коефицијентом који у оба случаја показује слабу позитивну корелацију ($p = 0,481$ – православци; $p = 0,448$ – муслимани) између посматраних варијабли. Испитаници чије се породице у потпуности придржавају наслеђених обичаја долазе из мањих средина, конкретно Лепосавића, Грачанице и Звечана, док је највећи број испитаника који се за неке празнике придржавају обичаја, а за неке не, долазе из Косовске Митровице, што указује на то да се у мањим срединама још увек негује народна традиција, док у већим градским центрима, попут Косовске Митровице, кроз утицаје друштвеноекономских збивања, наслеђени обичаји полако изумиру. Идеја о занемаривању и негирању традиције и обичаја, изнета на почетку, још увек живи на овим просторима.

Муслимани су остали доследни очувању верских обичаја, док обичаји који се везују за друштвене догађаје полако нестају. До сличних резултата истраживања дошла је и Нина Аксић (2020, стр. 591), која наводи да је верска пракса, конкретно у Новом Пазару, остала непромењена, док су промене евидентне у погледу прослављања празника, обимније трпезе, скупље гардеробе, прославе у ресторанима и слично. Међутим, посматрајући на нивоу православне породице, као ишчезли обичаји најчешће се наводе

они који се везују за верске празнике, мада неки од њих упорно одолевају времену, попут паљење бадњака, пливање за Часни Крст на Богојављење, кићење деце звончићима на празник Лазарева субота и слично. Чини се да данас свака православна породица тежи томе да на новим културним обрасцима изгради и очува свој културни живот. То је још Јован Цвијић објаснио давне 1908. године у својој расправи *Анексија Босне и Херцеговине и српско њиховање*, у којој наводи следеће: „Православни су дакле у целини упорни, непомирљиви представници тежње за самосталним националним и културним животом и православна вера је етикета, која те тежње најбоље обележава” (Цвијић, 1908). Наслеђени верски обичаји, у већој или мањој мери, измењени или изворни, присутни су у животу сваког појединца и као такви доприносе очувању идентитета кроз време. С тим у вези, аутори се у потпуности слажу са Ђуром Бодрожићем (2014, стр. 39), који истиче да је интензитет верских обичаја смањен, али да су верски симболи и обичаји важан део националног наслеђа и да као такви учествују у формирању етничких идентитета.

Милена Шљивић (2021, стр. 337) наводи да споменици културе, где спадају и верски обичаји, живе и говоре о свим особеностима једног народа, али и о развоју националног идентитета. У Табели 3 приказане су корелације између културног идентитета и баштине једног народа, с једне стране, и познавања културних обележја и односа према религији, с друге стране.

Табела 3. Како познавање културних обележја, али и однос према религији једног народа, утичу на формирање мишљења о повезаности културног идентитета и националне баштине¹²

Варијабле		Познавање културних обележја свог народа	Однос према религији
Мишљење о повезаности културног идентитета и баштине једног народа			
Православци	Sig. (2-tailed) p	0,000	0,002
	Pearson corr. ρ	0,449	0,218
Муслимани	Sig. (2-tailed) p	0,000	0,026
	Pearson corr. ρ	0,380	0,230

Што су испитаници религиознији, то су сигурнији да се културни идентитет заснива на баштини једног народа. Реч о људима који чешће одлазе у храм и на богослужења и под утицајем верског учења свесни су значаја и улоге коју култура заузима у формирању идентитета. Последишно, такви испитаници сматрају да су непокретна културна баштина која се огледа у културно-историјским објектима, целинама и локалитетима и нематеријална културна баштина која се огледа у језику, обичајима, занатима и

¹² Истраживање спроведено од стране аутора.

вештинама, доминантне на Косову и Метохији. Веза која постоји између културе, религије и идентитета је очигледна. „Најважније диспозиције из којих произилази идентитет су: култура, језик, обичаји и схватање и дефинисање стварности на начин који укључује веровања, вредности и симболе помоћу којих појединци осмишљавају своје акције и понашање” (Аритонових, 2013, стр. 337).

У погледу образовне структуре уочено је да православци који имају завршену основну или средњу школу имају несигуран став када је у питању повезаност културног идентитета и културне баштине, што указује на то да је ниво образовања директно повезан са свешћу испитаника о поменутој вези. Дакле, између нивоа образовања и мишљења о повезаности културног идентитета и баштине једног народа постоји незнатна позитивна веза ($p = 0,003$; $\rho = 0,211$). Код муслимана уочено је да су сигурнији став изнели испитаници који живе у вишечланим породицама. У муслиманским породицама традиција је имати више деце, а овим истраживањем је потврђено да су управо испитаници који долазе из таквих породица свеснији повезаности културног идентитета и културне баштине, захваљујући породичном неговању наслеђене традиције и културе. За разлику од православца где је на изградњу свести највише утицало образовање, код муслимана постоји слаба, али позитивна корелација између варијабли које се односе на број чланова домаћинства у којем испитаници живе и оне која се односи на мишљење о повезаности културног идентитета и баштине једног народа ($p = 0,000$; $\rho = 0,365$).

Код православца је уочена изузетно статистички значајна веза између писма које испитаници користе у приватној комуникацији и доживљаја језика као гаранције опстанка народа на Косову и Метохији, са незнатном позитивном корелацијом на коју указује Пирсонов коефицијент ($p = 0,001$; $\rho = 0,233$), што значи да људи који приватно више користе ћирилицу језик доживљавају као гаранцију опстанка на поменутом простору. Наиме, реч је о испитаницима старијим од 40 година који су остали доследни свом матерњем, српском језику и писму и на тај начин чувају свест о важности језика за опстанак српске заједнице на Косову и Метохији. Такође, за старије православце можемо рећи да су то људи који успешно одолевају савременим изазовима интензивне употребе латиничног писма у службеној комуникацији, на шта нас упућује незнатна позитивна корелација између варијабли које се односе на писмо које испитаници користе у службеној комуникацији и губитка матерњег језика на Косову и Метохији и нестанка заједнице ($p = 0,006$; $\rho = 0,197$), која показује да људи који у службеној комуникацији најчешће користе ћирилично писмо сматрају да би губитак матерњег језика означио нестанак заједнице на простору Косова и Метохије. Када је у питању млађа популација, у истраживању спроведеном од стране Сање Микетић и Ивана Башчаревића (2015), на тему ћирилице као обележја

националног идентитета, уочено је да студенти Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици приватно више воле да користе ћирилицу (88,3%); међутим, овим истраживањем уочено је да се ситуација у размаку од седам година променила, јер су се испитаници старости између 18 и 28 година изјаснили да приватно подједнако користе и ћирилицу и латиницу. Смањена употреба ћириличног писма на пољу службене, али и приватне комуникације код млађе популације последица је све интензивније глобализације и дигитализације светске привреде у којој доминира употреба интернета, вештачке интелигенције, друштвених мрежа и последично латиничног писма. Код муслимана у приватној и службеној комуникацији доминира искључиво латинично писмо, а језик има мањи значај када је у питању опстанак заједнице на Косову и Метохији; зато између горенаведених варијабли није уочена статистички значајна веза. Иако велики број муслимана и даље српски језик доживљава као свој матерњи, смањено поверење у језик као гаранцију опстанка заједнице на Косову и Метохији последица је све већег броја муслимана који себе декларишу као припаднике муслиманско-бошњачке заједнице, односно изјашњавају се као Бошњаци, а као свој матерњи језик наводе босански. На тренд потврђен овим истраживањем указала је и Нада Радушки (2018, стр. 27) у свом истраживању 2018. године, која је навела да су, иако је реч о истом етничком корпусу, Бошњаци као свој матерњи језик наводили босански, док су се муслимани већином декларисали за српски језик (74,7%).

Иако се осећа продор латиничног писма у комуникацији код православаца, чини се да се још увек српски језик и ћирилично писмо доживљавају као битне детерминанте идентитета. Веома висока статистички значајна веза између варијабли „Српски језик је мој матерњи језик” и „Ћирилица је део мог националног идентитета”, са слабом позитивном корелацијом ($p = 0,000$; $p = 0,271$), указује на то да људи који српски језик сматрају својим матерњим језиком, ћирилицу сматрају неодвојивим делом свог идентитета. Охрабрује чињеница да ћирилица није у потпуности нестала код припадника исламске заједнице, иако се они у свим облицима комуникације радије одлучују за латиницу. Испитаници муслиманске вероисповести који наводе да латиницу и ћирилицу користе подједнако сматрају да се богатство српског језика огледа у два писма – ћирилици и латиници. Дакле, између варијабли које се односе на подједнаку употребу ћирилице и латинице и оне која показује богатство српског језика, као варијабли постоји статистички значајна веза ($p = 0,017$), са Пирсоновим коефицијентом ($r = 0,246$), који показује слабу корелацију позитивног смера. То су, пре свега, испитаници који имају више од 51 годину, живе у сеоским срединама, највећи број конкретно у општини Лепосавић, који писмо, али и религију и традицију чувају као део свог идентитета.

Закључак

Имајући у виду богату историју која се везује за простор Косова и Метохије и која кроз време сведочи о посебности истог, на основу резултата спроведеног истраживања закључујемо да се кроз религију, традицију и језик као аспекте националног идентитета, доказује постојаност православне и муслиманске заједнице на Косову и Метохији. Иако се осећа дух угрожености идентитета и терет живота на поменутој територији, стиче се утисак да је управо страх од нестанка заједнице проузроковао усмереност ка религији као начину очувања православног и муслиманског националног идентитета. Сваки православцац, као и муслиман на Косову и Метохији треба да зна да кроз пост, одлазак у храм, на богослужења, придржавање заповестима, даје свој допринос очувању религијског идентитета и самим тим чува дух и морал о Косовском завету наслеђеном од својих предака. Породица, од давнина сачувана као језгро суштинских вредности и данас представља заједницу у којој се негују и чувају традиција и обичаји. Друштвеноекономске промене на глобалном нивоу не заобилазе ни основну ћелију друштва и утичу на прослављање празника у различитим историјским временима, али чини се да је неговање обичаја верских празника, истина, смањеног интензитета, али још увек очувано у српским и муслиманским породицама на Косову и Метохији. То упућује на закључак да већ поменуте глобалне промене јесу утицале на прославу, али не и на суштину верских празника, која се огледа у љубави, доброчинству, пожртвовању. Изумирање културне баштине означило би кидање сваке споне народа и његовог културног идентитета, чега су изузетно свесни православци и муслимани који су учествовали у овом истраживању и који као неизоставни сегмент свог идентитета наводе културну баштину. Између осталог, шта је један народ без своје баштине, без споменика културе који говори о његовом идентитету чуваном у потоку времена? Губитак језика, како год се називао, српски или босански, православци и муслимани доживљавају као губитак свог идентитета и као нестанак своје заједнице. Зато закључујемо да између религије, традиције и матерњег језика, с једне стране, и националног идентитета, с друге стране, постоји висока корелација, али превасходно духовна и морална, а потом и статистичка.

Истраживањем је уочено да су старији испитаници православне и муслиманске вероисповести доследнији у погледу очувања религијског учења, традиције и писма, па се поставља питање да ли су они ти који носе бремене времена или ипак на млађима свет остаје.

*Учинимо ми свој део ђосла, а оно шћо ђревазилази
наше моћи ђрејусћићемо Боју!*

Патријарх Павле

Литература

- Аксић, Н. (2020). Прослава исламских празника у верској пракси Бошњака у Новом Пазару – етно-антрополошки контекст. *Гласник Етнoгpафској инститиуи САНУ*, LXVIII (3), 589–611. <https://doi.org/10.2298/GEI2003589A>
- Аритонових, И. (2013). Неки аспекти етничког идентитета Срба на Косову и Метохији. *Башњина*, 34, 335–349.
- Бакрач, В. (2012). *Религиозност младих у Црној Гори* (одбрањена докторска дисертација). Филолошки факултет, Београд.
- Бодрожих, Ђ. (2012). Српски национални идентитет: извори и основи. *Национални интерес*, 13 (1), 111–129.
- Бугарски, Р. (1991). *Увод у општи лингвистику*. Београд: Завод за уџбенике.
- Бугарски, Р. (2001). *Лица језика*. Београд: Библиотека XX век.
- Бугарски, Р. (2005). *Језик и култура*. Београд: Библиотека XX век.
- Златанових, С. (2011). Дискурзивно обликовање „других”: српска заједница југоисточног Косова у послератном контексту. *Гласник*, LIX (2), 77–97.
- Ивић, П. (2001). *Српски народ и његов језик*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Марковић, С. (2006). Национални идентитет Срба у 19. веку и почетком 20. века. *Зборник Машице српске за друштвене науке*, 120, 235–252.
- Микетић, С. и Башчаревић, И. (2016). Ђирилица као обележје националног идентитета код студентске популације Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, XLVI (1), 49–65. <https://doi.org/10.5937/ZRFFP46-10800>
- Павловић, А. (2016). *Свакодневни животи становника Северне Косовске Митровице* (одбрањена докторска дисертација). Филозофски факултет, Београд.
- Радушки, Н. (2018). Језичка и религијска компонента националног идентитета становништва Србије. У: Н. Радушки (ур.), *Национални идентитет и етички односи* (стр. 21–36). Београд: Институт за политичке студије.
- Рељић, М. (2009). Улога језика, верске и етнонационалне припадности у обликовању групних идентитета на Косову и Метохији. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, XXXIX, 55–64.
- Самарџић, Р. (1990). *Косовско одређење*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Смит, А. (2010). *Национални идентитет*. Београд: Библиотека XX век.
- Стојадиновић, М. (2018). Геополитички изазови српском националном идентитету у процесу међународних интеграција. У: Н. Радушки (ур.), *Национални идентитет и етички односи* (стр. 9–20). Београд: Институт за политичке студије.
- Стојковић, Б. (2008). *Европски културни идентитет*. Београд: Службени гласник.
- Суботић, М. (2011). Српски национални идентитет: историјски и савремени изазови. *Политичка ревиза*, 3, 3–18.
- Тодорова, М. (2006). *Имагинарни Балкан*. Београд: Библиотека XX век.
- Цвијих, Ј. (1908). *Анексија Босне и Херцеговине и српско питање*. https://www.rastko.rs/antropologija/cvijic/govori-clanci/jcvijic-aneksija_c.html
- Џуцетић, Е. (2012). *Бошњачки идентитет*. Тутин: Центар за бошњачке студије.

Религија, традиција и језик као аспекти формирања и очувања националне идентитетске живљења Косова и Метохије

Шљивић, М. (2021). Улога религије у формирању националног идентитета Срба са Косова и Метохије. *Бастина*, 53, 329–340. <https://doi.org/10.5937/bastina31-27367>
 Boranijašević, М. (2021). The Serbian language and cyrillic in everyday life and the media. *Social Horizons*, 1(2), 229–240.

Radica R. BOJIČIĆ

Ivana D. ALEKSIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Economics

Kosovska Mitrovica (Serbia)

Religion, Tradition, and Language as Aspects of Formation and Preservation of the National Identity of Kosovo and Metohija Inhabitants

Summary

The socio-economic changes that mark life in the 21st century and cause new cultural patterns that affect the preservation of identity as a process of formation, actually the acquisition of identity self-awareness and distinguishability, defy the complexity of identity, whose topicality in the last few years testifies that the mentioned phenomenon does not have the characteristics of “overcome creation of the past”. Although religious affiliation is often stated as an essential sign of individual and group self-recognition, tradition and language as integral parts of cultural heritage, which speaks of the history and permanence of a people, represent aspects whose influence on the formation of identity must not be ignored. Given that the territory of Kosovo and Metohija is not ethnically pure and it is inhabited by members of different religions and cultures, the study conducted for the purposes of this paper included Orthodox and Muslim participants who expressed their views on the role of religion, tradition and language in the preservation of their national identity. Based on the results of the research, the authors provide an analysis of the importance of all three above-mentioned aspects in the formation and preservation of the national identity of the people in Kosovo and Metohija.

Keywords: national identity; Orthodox; Muslims; religion; tradition; script; Kosovo and Metohija.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторско-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).